
Är JAK, Jord Arbete Kapital, ett ekologiskt hållbart alternativ?

Annika Gunnarsson

Michael Marosán

Niklas Smedman

*B-uppsats i humanekologi
utförd våren 2001 vid
avd. för Humanekologi vid
Göteborgs Universitet*

Abstrakt

Vår problemformulering var: *Kan JAK: s ideologiska och ekonomiska synsätt bidra till en ekologiskt hållbar utveckling?* Vi har beskrivit JAK: s historia, ideologi samt den ekonomiska synen men bara kortfattat beskrivit principerna för hur spar- och lånesystemet samt bygdebänkerna fungerar. Vi har även gjort en teoretisk beskrivning av begreppen en ekologiskt hållbar utveckling och ekonomisk tillväxt. Vi har främst använt oss av informationsmaterial från JAK men även annan litteratur och uppsatser i ämnet. En djupintervju av en person anställd vid JAK i Skövde har gjorts. Vi har kommit fram till att JAK Medlemsbank har värderingar som är nödvändiga för att uppnå ekologisk hållbarhet. Vi anser dock att det kan vara problem med att få en större spridning av den räntefria ekonomi de förespråkar då erfarenheter och teoretiska modeller saknas för hur det skulle fungera i en större skala.

Innehållsförteckning

BAKGRUND	4
<u>PROBLEMFÖRMULERING</u>	5
<u>AVGRÄNSNINGAR</u>	6
METOD	6
TEORIBAKGRUND	7
<u>EKOLOGISKT HÅLLBAR UTVECKLING</u>	7
<u>EN HÅLLBAR EKONOMISK TILLVÄXT</u>	9
RESULTAT	10
<u>JAK: S HISTORIA</u>	10
<i>JAK banken i Danmark</i>	10
<i>JAK banken i Sverige</i>	11
<u>JAK: S IDEOLOGI OCH EKONOMISKA SYN</u>	12
<i>Räntans problem</i>	13
<i>Låga priser</i>	13
<i>Arbetslösheten</i>	13
<i>Inflationen</i>	13
<i>Lägre skatter</i>	13
<i>Miljöförstöring och ekologisk hållbarhet</i>	14
<u>HUR JAK FUNGERAR I PRAKTIKEN</u>	14
<i>Föreningen JAK</i>	14
<i>JAK: s spar- och lånesystem</i>	14
<i>JAK: s bygdebanks</i>	15
<u>STORLEKEN PÅ JAK: S VERKSAMHET</u>	15
<u>SPRIDNINGEN AV JAK: S VERKSAMHET OCH IDÉER</u>	15
DISKUSSION	16
REFERENSER	18
BILAGOR	19
<u>BILAGA 1 - MILJÖEKONOMI</u>	19
<u>BILAGA 2 – INTERVJUGUIDE</u>	20
<u>BILAGA 3 – KORTENS PENGAFLODE</u>	21
<u>BILAGA 4 – GESELLS PENGAFLODE</u>	22
<u>BILAGA 5 – IDEOLOGISKT PROGRAM</u>	23

Bakgrund

Idag är många överens om att dagens marknadsekonomiska system förutsätter en tillväxt som inte är hållbar på lång sikt sett ur ett ekologiskt perspektiv.

Enligt Kenneth Hermele¹ är en orsak till detta att ekonomer i allmänhet inte tar hänsyn till de gränser som naturen sätter. *"Ekonomer i gemen har av tradition beskrivit det ekonomiska kretsloppet som något som endast omfattar pengar och människor. De har bortsett från att samhället är infattat i ett större sammanhang: att det ekonomiska kretsloppet är beroende av det ekologiska"*. (refererat av Ottosson 2001, s.30)

I boken *Tillståndet i världen 99* utgiven av det amerikanska *Worldwatch Institute* beskrivs situationen för världsekonomin som alarmerande. Ekonomin kan inte öka obegränsat om de ekosystem den är beroende av fortsätter att utarmas. Många olika exempel på denna utarmning ges, t ex att vattentillgångarna minskat på samtliga kontinenter och att de tropiska skogarna håller på att utplånas. De menar att dagens ekonomiska system inte kan föra oss dit vi vill. Istället måste en ny ekologiskt hållbar ekonomi byggas, som leder framåt utan att förstöra underhållssystemet och samtidigt erbjuder ett bättre liv åt alla. (Brown & Flavin 1999, s.15)

Även om flertalet nationalekonomer fortfarande verkar blinda för dessa problem med dagens ekonomiska system har dock andra förstått att det ekonomiska systemet måste förändras. Åsikterna går dock isär när det gäller vad som bör göras.

Miljöekonomerna förespråkar en anpassning av dagens system. Nedan följer en kort beskrivning av principen för den neoklassiska miljöekonomin. En utförligare beskrivning finns i bilaga 1.

"Den grundläggande principen för ett miljöekonomiskt (baserat på neoklassisk ekonomi) angreppssätt för värdering av miljön baseras på antagandet att värden bestäms genom, och måste vara en reflektion på, individernas preferenser samt att dessa bör mätas i monetära termer. En uppskattning av det monetära värdet på en förbättring eller försämring i miljön bör därför baseras på individernas betalningsvilja eller förväntningar på kompensation". (Vattenfall, 1998, sid. 7)

Följande brister har dock framförts på miljöekonomernas metodmodeller (Vattenfall, 1998, sid7):

1. Metoderna har uppenbara svårigheter att monetärt hantera frågor kring biologisk mångfald, förnybarhet och mänskliga värderingar.
2. Verklighetens komplexitet förenklas.
3. Bortser från fysiska, kemiska och biologiska förlopp som existerar i den naturvetenskapligt bestämda verkligheten.

---

¹ Kenneth Hermele är ekonom och föreläsare med inriktning på utvecklingsfrågor och ekologisk ekonomi. Han har bl a skrivit boken *Ekonomerna, tillväxten och miljön*.

Andra ser så stora problem med dagens globala ekonomi att de eftersöker mer genomgripande förändringar. David Korten² beskriver följande problem med ränta och globalisering inom dagens ekonomiska system (Korten, 1995):

1. Räntan medför att de fattiga ländernas skulder till den industrialiserade världen ökar eftersom de bara kan betala räntan inte amortera något av den faktiska låneskulden.
2. Globaliseringen leder till att staterna tappar makten över de transnationella företagen. Detta leder till att marknadskrafterna inte kan kontrolleras och då riskeras värden som bra och icke hälsovådliga arbeten, en ren miljö, anställningstrygghet mm.
3. Ränteeconomien skapar en finansekonomi. Dvs man tjänar pengar på pengar utan att något arbete tillförs. Merparten av det globala pengaflödet sker idag genom finansiella transaktioner. Detta gör att företag måste inrikta sig på att skapa kortsiktiga vinster, vilket försvårar företagets möjligheter att skapa en långsiktig och miljöanpassad produktion.

Finns det då något alternativ till dagens ekonomiska system?

I Sverige finns JAK Medlemsbank som driver ett räntefritt spar- och lånesystem sedan 30 år tillbaka. Den övergripande visionen för verksamheten är ett socialt rättvist och ekologiskt uthålligt samhälle.

Tidigare forskning om JAK har i huvudsak behandlat om JAK Medlemsbanks räntefria låne- och sparsystem är bättre eller sämre än det nuvarande marknadsekonomiska. Detta ur ett rent ekonomiskt perspektiv för låntagarna, d v s vilken typ av lånesystem lönar sig bäst.

Vi vill undersöka om JAK via sina idéer och spar- och lånesystem kan påverka samhället i en ekologiskt hållbar riktning.

Problemformulering

■ *Kan JAK: s ideologiska och ekonomiska synsätt bidra till en ekologiskt hållbar utveckling?*

Av praktiska skäl har vi brutit ner vår huvudfråga i följande underfrågor:

- Vad är syftet med JAK?
- Vilken är den ideologiska och ekonomiska synen, som ligger till grund för JAK?
- Hur fungerar JAK i praktiken?
- Vad är ekologisk hållbarhet?

---

² David C Korten har en doktorsexamen i organisationsteori vid Stanford och har arbetat vid Harvard Business School och US Agency for International Development bl a. Han är även grundare och ordförande i The People – Centered Development Forum.

Avgränsningar

I vår analys har vi valt att utreda om JAK har en hållbar vision för ett ekologiskt hållbart samhälle. Hur fördelaktigt JAK: s spar- och lånesystem är för den enskilde låntagaren har vi däremot uteslutit ur vår studie. Vi kommer inte heller att i detalj beskriva hur spar- och lånesystemet och bygdebänkerna fungerar rent tekniskt utan hänvisar istället till andra källor för detta. Däremot har vi tänkt att beskriva de tankar och idéer som ligger till grund för dessa verksamheter samt hur de kopplar till en ekologiskt hållbar utveckling.

Metod

Först har vi gjort en teoretisk beskrivning av begreppen *ekologisk hållbarhet* samt *ekonomisk tillväxt* och hur de ska tolkas i den här studien. Därefter har vi undersökt JAK. Vi har främst riktat in oss på JAK: s ideologiska och ekonomiska syn och hur idéerna sprids. Dessutom har vi gjort en kartläggning av JAK: s historia samt hur utbredd verksamheten är idag. Via dessa data har vi sedan gjort en avstämning mot den teoretiska tolkningen av ekologisk hållbarhet och därigenom kunnat värdera i vilken utsträckning JAK: s verksamhet bidrar till ekologisk hållbarhet.

Datainsamlingen har främst skett via studier av litteratur, artiklar i tidskrifter och dagspress samt via Internet. Vi har även gjort en djupintervju med en person inom JAK, som företräder dess idéutveckling och kunskapsspridning i Sverige.

Vi har valt den kvalitativa metoden eftersom det till stor del är människors värderingar och tankar vi önskat beskriva.

Djupintervjun gjorde vi med förhoppningen om att ny kunskap om JAK på så sätt skulle kunna komma fram. Allt som tänks sätt ju inte på pränt. Inför intervjun formulerade vi ett antal frågor (bilaga 2). Vi deltog alla tre vid intervjun dels eftersom detta arbete är ett led i vår utbildning men även för att vi på så sätt kunde få fler tolkningar av vad som sades. Intervjun hölls som en dialog och frågorna var ett stöd så att vi skulle hållas oss inom vårt intresseområde. Vi var dock öppna för möjligheten att komma in på nya tankespår. Intervjun hölls på den intervjuades arbetsplats vid JAK Medlemsbanks kontor i Skövde den 22 maj 2001. Inför intervjun presenterade vi vår problemställning och underfrågor via e-post till JAK i Skövde. Detta för att de själva skulle kunna välja vem som var mest lämpad att intervjua samt att denna person skulle kunna förbereda sig inför intervjun. Tanken med detta var att få ut mesta möjliga information via detta enda intervjutillfälle. Den person som valdes ut för intervjun var JAK konsulten Börje Johansson. Han arbetar med JAK: s idéutveckling och med JAK utbildningar. Han är biolog och arbetar även som folkhögskolelärare. Våra intervjufrågor (bilaga 2) presenterades endast muntligt och inte alltid ordagrant. Vi var öppna för möjligheten att formulera om dem under intervjuens gång.

Teoribakgrund

Ekologiskt hållbar utveckling

Begreppen *hållbar utveckling* och *ekologiskt hållbar utveckling* används flitigt idag av såväl miljöorganisationer, myndigheter som företag. Ibland förekommer även uttrycket *bärkraft*. Ofta används begreppen utan någon närmare beskrivning av vad man egentligen menar. För den här studien anser vi därför det vara väsentligt att beskriva vad dessa begrepp står för.

På engelska används begreppet *sustainable development*. I svenska språket finns ingen exakt översättning av detta uttryck. Det engelska verbet *sustain* har också en innebörd av att *uppehålla*, *underhålla* och *uthärda*. Då allt fler på svenska börjat utnyttja formuleringen *hållbar utveckling* är det viktigt att betydelsen av ordet *hållbar* i detta uttryck preciseras. Det är viktigt med ett användbart språk för en ny problematik. (Sörlin 1997, s. 23).

Här har vi antagligen funnit bakgrunden till uttrycket *ekologisk uthållighet* och därmed skulle det vara en synonym med *hållbar utveckling*.

Sörlin³ skriver: "*Med uttrycket bärkraftig utveckling – "sustainable development" – kan man rätt allmänt mena att denna är uthållig över tiden, såväl ekonomiskt som socialt och kulturellt. Via Brundtland - kommissionen har begreppet fått en något mera preciserad innebörd. För att bärkraft skall föreligga, måste enligt den definitionen, bärkraften ta en form som ryms inom de ramar som ekologin sätter. Vi kallar detta en hållbar utveckling*". (Sörlin 1997, s.216)

Av ovanstående framgår nu att begreppen *hållbar utveckling* och *ekologiskt hållbar utveckling* samt *ekologisk uthållig* bör betraktas som synonyma. Att man väljer att använda det längre uttrycket där ekologiskt ingår är antagligen för att undvika missförstånd. Hållbar utveckling kan ju uppfattas i en vidare mening, som Sörlin påpekar.

Hur ska vi då veta hur ett hållbart samhälle ser ut? För den här studien har vi valt att hålla oss till David Kortens principer. Han anser att sunda samhällen är en förutsättning för en uthållighet. Han anger sex principer för att kunna bygga sunda samhällen. Vi återger dem här i nedkortad version: (Korten 1996, s. 225 - 227)

Principen om ett uthålligt miljöutnyttjande.

Sunda samhällen är uthålliga, vilket betyder att deras ekonomier måste uppfylla följande tre villkor.

1. De förnyelsebara resurserna får inte förbrukas snabbare än att ekosystem hinner återbilda dem.
2. De icke förnyelsebara resurserna får inte förbrukas snabbare än förnyelsebara ersättningsmaterial utvecklas och tas i bruk.

---

³ Sverker Sörlin är docent i idéhistoria vid Umeå universitet. Han har bl a forskat om natursyner och miljöhistoria.

3. Utsläppen i miljön får inte överstiga ekosystemens naturliga förmåga att neutralisera dem.

Ett överutnyttjande av miljöns resurser eller nedbrytningsförmåga är definitionsmässigt outhållig och äventyrar kommande generationers manöverutrymme. Enligt den här principen har kommande generationer en kollektiv äganderätt som går före enskilda äganderätter.

Principen om ekonomisk rättvisa

Alla medlemmars grundläggande behov ska tillgodoses, framtida generationers valmöjligheter ska inte rubbas och fördelningen av ekonomisk makt får inte verka destabiliserande.

Principen om biologisk och kulturell mångfald

Mångfalden är grunden för en god utvecklingspotential.

Principen om människans suveränitet (subsidiaritetsprincipen)

Syftet med det ekonomiska systemet är att tillgodose människors behov. Folkets suveräna rätt att, inom ramen för de första tre principerna, avgöra vad som är bäst för deras kropp och själ är självklar.

Principen om lokalt ansvar

De som fattar besluten om resursfördelningen ska också bära samtliga kostnader för dem, vilket är ett grundkrav för att ett självreglerande ekonomiskt system ska fungera effektivt.

Principen om ett gemensamt arv

Sunda samhällen inser att jordens miljöresurser och vår arts samlade kunskaper är ett gemensamt arv och att det är varje nutida och framtida människas rätt att få ta del av detta arv.

Kortens principer är en bra vägledning men det krävs också att man både nationellt och lokalt i samhällena definierar vilken miljö man vill ha. Sörlin skriver: "Vad man inte får glömma är den subjektiva bedömningen. Vad som kan betraktas som bärkraftigt beror på betraktarens perspektiv eller politiskt färgade glasögon. En uppskattning av bärkraften måste ses ur en arts perspektiv i relation till ett speciellt område och en bestämd tidsrymd."(Sörlin 1997, s.216)

Han skriver vidare: "För att kunna avgöra om olika åtgärder leder till ett mer ekologiskt hållbart samhälle måste man veta vad det är för ett "miljötillstånd" man ska jämföra med. Det krävs alltså att man beskriver den miljö man vill ha och hur miljön är när den är bra. Detta är ingen enkel uppgift och det räcker inte att bestämma vad som skall mätas utan det krävs även att man bestämt vilken miljö som är bra och vilken som är dålig. Det är värderingar som ska komma till uttryck och dessa avgörs demokratiskt".(Sörlin, 1999)

Först när detta är gjort vet man om det man beslutar och gör leder i önskad riktning ur ett ekologiskt hållbart perspektiv. Detta gäller inte minst Kortens princip om ett uthålligt miljöutnyttjande.

En hållbar ekonomisk tillväxt

En hållbar ekonomisk tillväxt bör innehålla följande kriterier enligt Peter Söderbaum⁴ (1993):

- Utgångspunkten är att det ekonomiska systemet har fysiska begränsningar och därför inte kan flerfaldiga materialomsättningen. Eventuell tillväxt måste därför ske på annat sätt. Miljö och överlevnadsfrågor är centrala frågor (och inte marginella korrigeringar eller externaliteter).
- Uthållig utveckling måste vara den normativa ansatsen (kan kompletteras med andra normativa mål. ex. effektivitet, demokrati).
- Ett avståndstagande från positivismen såsom den enda vetenskapsteoretiska förhållningssättet (Positivismen är en filosofisk riktning som hävdar att det endast är erfarenhetsvetenskaperna som kan bibringa kunskap. Vetenskapen anses som något absolut och värdefritt).
- En icke monetär värdering bör förespråkas på grund av att irreversibla miljöeffekter inte kan värderas monetärt. Söderbaum förespråkar att ekologiska sorteringskriterier utvecklas och att man på etiska grunder sorterar bort tekniker som uppenbart har en underminerande effekt på naturresursbasen för framtida generationer. Den etisk-ideologiska värderingen bör bli det primära och monetär produktionskostnad beaktas snarast som ett av *flera* beslutsunderlag.

---

⁴ Peter Söderbaum är docent och högskolelektor i naturresurs- och miljöekonomi, vid institutionen ekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.

Resultat

JAK: s historia

För att förstå de grundläggande idéerna bakom JAK, bör vi ta en titt på bankens historia och uppkomst.

JAK banken i Danmark

JAK-banken uppstod i Danmark. Bakgrunden till uppkomsten har sin förklaring i tiden före första världskriget. Vid den tiden var Danmarks främste handelspartner Storbritannien, men i och med första världskrigets utbrott upphörde förbindelserna. Danmark och framför allt de danska bönderna blev tvingade att hitta en ny handelspartner för att få sålt sina produkter. Det blev då naturligt att vända sig till Tyskland. Tyskarna hade ett stort behov av bl.a. jordbruksprodukter. Behovet var så stort att man inte brydde sig om prislappen. Detta ledde till att jordbrukspriserna sköt i höjden. Dessa ökade priser drabbade så småningom den enskilde danske bonden. Vilken blev tvingad att ta lån, ofta till höga räntor, för att följa med i priskarusellen. När kriget sedan var över, kunde det besegrade Tyskland ofta inte betala den stora räkningen till danskarna. Återigen tvingades danskarna att hitta en ny handelspartner. Det blev återigen Storbritannien. Storbritannien fick snabbt monopolställning vad gällde handeln med Danmark och utnyttjade detta genom bl. a. pris och valutakurs politik. De danska bönderna blev återigen drabbade. De fick inte några rimliga priser för sina produkter och kunde inte heller betala de räntor de tvingats ta till långivarna. Mot denna bakgrund reagerade landsinspektören Kristian Engelbrecht Kristiansen. Kristiansen reste runt i hela Danmark och höll stormöten, där han på ett enkelt sätt förklarade de ekonomiska sammanhangen med naturlagarna. Han menade att det enda som hade ett verkligt värde var jorden som brukades. Pengar var egentligen bara ett omsättnings medel som underlättade utbytet mellan varor och tjänster i samhället. (Mustajärvi, 1993).

Den 11 februari 1931 bildades landsföreningen "Jord, Arbete och Kapital (JAK)" på ett möte i den jylländska staden Kolding. JAK stod för de tre komponenterna som bildar produktionsfaktorerna i klassisk ekonomi. Jord + Arbete ger den tredje komponenten kapital (varor). Enligt Kristiansen var kapital en arbetsprodukt av att man brukade jorden, kapital var ej lika med pengar. Om inget producerades behövdes inga pengar. Målet med JAK var bl. a. att få ner räntan, arbetslösheten och att stävja inflationen, samt att se till att de ekonomiska katastroferna som uppstått på 20-talet p. g. a pengarnas inflytande inte skulle upprepas. Räntan skulle avskaffas därför att man ville skapa ett samhälle där ingen skulle kunna tjäna på tillgången av omsättningsmedlen. Ett samhälle där pengar inte skulle prissättas på samma sätt som andra varor. (Mustajärvi, 1993).

Med dessa visioner startade JAK-banken sin verksamhet och man inrättade flera jordbruks kollektiv. Dessa s.k. "andelssällskap" försökte frigöra sig från pengar och ränteberoende. För att lyckas med det skulle omsättningsmedlen förvaltas av sällskapet och användas endast för verksamhetens bästa. Pengar i privat ägo som användes i produktionen förbjöds. Det som producerades skulle avsättas blandmedlemmarna i andelssällskapet. Nya medlemmar fick naturligtvis ansluta sig till

sällskapet. Kristiansen insåg dock att sällskapet behövde pengar för att klara av utbytet mellan medlemmarna. Men istället för att använda de vanliga danska pengarna (som man inte hade någon större tilltro till), började man trycka egna s.k. "andelspengar". Som hade sin underliggande säkerhet i den jord som var och än i sällskapet ägde och brukade. Praktiskt fungerade detta system genom att mejerierna som ingick i andelssällskapet fungerade som banker. Istället för att betala bonden med vanliga pengar, erhöll bonden andelspengar för motsvarande belopp. Dessa kunde när som helst växlas in i danska kronor. Mejeriernas roll som banker togs senare över av en "andelskassa" som var mer lämpad för den verksamheten. (Mustajärvi, 1993).

Intresset med andelspengarna ökade bland de danska bönderna. Vilket gjorde de danska storbankerna oroade. De danska storbankerna krävde att regering och riksdag skulle sätta stopp för andelssällskapet. Och så hände också 1933 då man förbjöd bruket av andelspengar. Detta hindrade dock inte JAK: s fortsatta arbete för en räntefri ekonomi. Men kan sammanfatta JAK: s fortsatta historia med att JAK ständigt stött på statligt motstånd i sina försök att uppnå ett räntefritt samhälle. (Mustajärvi, 1993).

JAK banken i Sverige.

På 60-talet åkte några svenskar ner till Danmark för att studera JAK. Man hade kommit i kontakt med de här idéerna via sitt samröre med en dansk förening som sysslade med biodynamiskt jordbruk. Efter några år efter besöket hos danska JAK bestämde sig bl. a. Åke Mobrandt och Juno Boresjö att starta upp en svensk JAK-bank. 1965 bildades en förening vid namn "Jord, Arbete och Kapital- Riksförening för ekonomisk frigörelse". Målet var till en början att visa hur skadlig räntan vart på samhället och att främja ett ekonomiskt samarbete för genomförandet av en räntefri finansiering. Ett år efter starten började Per Almgren sätta sig in i hur det danska lånesystemet var uppbyggt och gjorde även matematiska beräkningar, vilket ledde till att man höjde kraven på de inbyggda lånereserverna i systemet. (Mustajärvi, 1993).

Därmed var "fördelningssystemet" fött. Det första lånet betalades ut 1970. För att underlätta arbetet kring fördelningssystemet försökte riksföreningen bilda en ekonomisk förening men detta stoppades av skattemyndigheten. Istället bildade man JAK-fonden. I denna stiftelse skulle det bedrivas forskning kring räntefri ekonomi, samt hantering av fördelningssystemet. Under 1970-talet hade riksföreningen ett hundra tal medlemmar. (Mustajärvi, 1993).

I början av 80-talet misslyckades JAK-fonden med att få sin verksamhet beskattat som rörelse och fick ej skattemässigt avdrag för sina kostnader, men fick ändå betala skatt för sina intäkter. Riksföreningen började då undersöka möjligheterna med en annan organisationsform, där fördelningssystemet kunde bedrivas. Det hela slutade med att riksföreningen bildade en ekonomisk förening med namnet "Toroiden ekonomisk förening". Toroidens första uppgift var att förvalta fördelningssystemet till självkostnadspris, bl. a. så erhöll Toroiden låneavgifter för att täcka personalkostnader. Fr.o.m. 1 december, 1992 har förvaltningen av fördelningssystemet återgått till riksföreningen. I december 1997 godkände regeringen JAK: s ansökan om att bli medlemsbank och gav banken en s.k. bankkott. Anledningen till detta

var att en ny lagstiftning hade införts som reglerade sparverksamhet i större föreningar. Detta gjorde att JAK inte kunde fortsätta sin verksamhet i den form man då befann sig i. Därför övertog JAK Medlemsbank verksamheten i april 1998 och driver den med stöd av regeringens oktroj. (Mustajärvi, 1993).

JAK riksförening har idag ca 20 000 medlemmar och växer långsamt men stabilt. I början av 1990-talet fick JAK en snabb ökning av medlemmar p. g. a de stora bankernas enorma kreditförluster. När lägget stabiliserades lämnade många nya medlemmar JAK. Men trots det ökar medlemsantalet. Antalet anställda uppgår till ett tjugotal varav de flesta arbetar vid huvudkontoret i Skövde. Summan av inlåning och utlåning uppgår till omkring 800 miljoner kr. (Mustajärvi, 1993).

JAK: s ideologi och ekonomiska syn

Det ideella målet är *ett socialt rättvist och ekologiskt uthålligt samhälle* (en äldre formulering var *ett räntefritt samhälle*). För att ekonomin ska bli rättvis och uthållig måste finansiering ske utan lån mot ränta.

I ett samhälle utan ränta kan finansiering ske med räntefria penninglån, exempelvis som i JAK Medlemsbank, när det finns god säkerhet och låg risk för såväl långgivare som låntagare.

(www.jak.se/skaraborg/Rantefrittsamhalle.html.htm)

Några av de värderingar som lyfts fram i JAK: s ekonomiska program är (Svensson, 1998):

- Det ekonomiska systemet måste vara underordnat de ekologiskt givna förutsättningarna i naturen.
- Socialt ansvar när väsentliga beslut fattas inom ekonomin.
- Produktionen av varor och tjänster ska vara anpassad till vad naturen "orkar" med, dvs. resursuttaget skall inte vara större än att naturen hinner att "reparera" sig från förlusten.
- Ränta är onaturligt. Naturkapitalet kan inte växa med ränta på ränta och ändliga resurser växer inte alls. Detta medför att en oändlig tillväxt i ekonomin är en omöjlighet i en värld där ändliga resurser är förutsättningen för tillväxt.

JAK har formulerat ett ideologiskt program. Detta återfinns i sin helhet i bilaga 5. Ett nytt program håller på att arbetas fram och det beräknas vara klart år 2002.

Hur förklarar JAK att en räntefria ekonomi leder till ett mer ekologiskt samhälle? Jo när människor inte behöver betala räntor får de en bättre ekonomi. De slipper då att ta arbete med att producera "onödiga prylar" för att betala räntorna samt de har större möjlighet att handla "ekologiskt" (t ex KRAV-märkta livsmedel). Förutom att slopa räntorna krävs också att pengarna stannar i bygden och inte "sugs upp" av den globala ekonomin. När människorna som lever i bygden också kan besluta om vad som skall utvecklas där, kan gälla så väl företag som annan gemensam verksamhet, så anser man att det leder till en utveckling som är bra och sund för bygden. Inspiration till dessa tankar och deras ideologi hämtar man från David Korten och Kenneth Hermele. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Räntans problem

JAK: s historia har visat att räntan har en central roll. JAK menar att räntan inte har någon verklig funktion i samhället. Utan snarare skapar skadeverkningar i det ekonomiska kretsloppet. Ett av grundproblemet är att räntan skapar pengabrist i samhället, eftersom räntan är alla inkomster och utgifter som grundar sig på ägande istället för utfört arbete. Denna pengabrist uppstår när de som får ränteintäkter inte släpper beloppet i den allmänna cirkulationen igen. Istället lånar de ut eller placerar pengarna i räntebringande medel. Man kan säga att man låter kapitalet arbeta. Enligt JAK leder denna process till en ond cirkel, i och med att pengabristen skapar lånebehov som leder till ännu större ränteutgifter. JAK vill alltså ta bort räntan, och på så sätt ska skadeverkningar som räntan skapar elimineras. Vilket anses leda till en bättre värld på olika områden som är JAK: s mål (se även bilaga 3 och 4). (Rankila & Bouvin , 1992).

Låga priser

Som tidigare nämnt fungerar räntan som en betalningsavgift för att få låna pengar för att framställa varor och tjänster. Den som måste ta lån för sin verksamhet tvingas att lägga på räntekostnader i priset. JAK vill att priset ska utgå från självkostnadsprincipen (d v s det pris som en vara kostar om man räknar in framställning, arbetskraft, råvaror etc.). Det ska alltså inte finnas något vinst pålägg i priset. Vinstpålägg räknas nämligen som ränta. Enligt JAK betalar konsumenten 20-75 % i räntekostnader av priset på en vara. Om räntan skulle tas bort skulle också priset sjunka. (Rankila & Bouvin, 1992).

Arbetslösheten

Den pengabrist som uppstår pga. räntan gör att företagen får högre lånebehov och därmed högre räntekostnader. De stigande räntekostnaderna leder till att företagen får mindre löneutrymmen. Detta får också konsekvensen högre arbetslöshet. Enligt JAK skulle ett borttagande av räntan innebära att företagen skulle få mindre kostnader. För dessa pengar skulle företagen kunna lägga mer pengar på utbetalning av fler löner. Det skulle också kunna innebära att människor skulle kunna välja att jobba halvtid och på så sätt höja sin livskvalité. (Rankila & Bouvin, 1992).

Inflationen

När staten har för höga räntekostnader, exempelvis då arbetslösheten ökar, leder detta ofta till en ökad inflation. Räntekostnaderna är en utav de största utgifterna i statsbudgeten. Finansiering via skatter och avgifter räcker inte, utan man blir tvingad att ta lån av Riksbanken. Riksbanken i sin tur måste då trycka upp sedlar. På så sätt ökar antalet sedlar snabbare än mängden sålda varor och tjänster. Detta innebär att priset på varje såld vara stiger och därmed inflationstakten. JAK menar att den allmänna uppfattningen är att staten har höga lånebehov eftersom vi lever över våra tillgångar. D v s statens verksamheter är större än vad vi egentligen har råd med. JAK anser att det grundläggande problemet är att statens höga utgifter går ut på att betala höga räntekostnader. (Rankila & Bouvin, 1992).

Lågre skatter

En av de höga skatterna beror på de höga bidragen staten betalar ut. När arbetslösheten minskar, som en följd av räntans borttagande kommer också bidragen sjunka och därmed skatterna. Antalet skuldsatta

människor skulle bli färre eftersom att lånebehovet inte är lika stort. (Rankila & Bouvin , 1992).

Miljöförstöring och ekologisk hållbarhet

Enligt JAK är statens åtgärder för att förhindra arbetslösheten och samtidigt inflationen ett oförhindrat pris per enhet och samtidigt öka antalet sålda enheter per år. Detta skulle innebära att de växande räntekostnader kontinuerligt slås ut på flera enheter, samtidigt som man varje år släpper ut lagom mycket nya pengar i cirkulationen. JAK anser att denna politik kan föras kortsiktigt, eftersom vi ständigt måste utnyttja naturresurserna. Ökad tillväxt innebär större miljöproblem. JAK menar att produktionen måste följa en naturlig tillväxtkurva, d v s produktionen ökar till ett visst optimalt läge, där tillväxten sedan hölls på en konstant nivå. Denna utveckling kan uppnås genom att räntekostnaderna försvinner och då ändras produktionssättet, från kortsiktigt tänkande till ett mer långsiktigt. När företagen antar ett långsiktigt tänkande kommer utnyttjandet av naturresurserna minska. (Rankila & Bouvin , 1992).

JAK har inte formulerat några kriterier på hur ett ekologiskt hållbart samhälle bör se ut. Dessa frågor diskuteras dock av medlemmarna vid JAKs seminarier, kurser, stämmor och styrelsemöten. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Hur JAK fungerar i praktiken.

Föreningen JAK

JAK är en förening som har banktillstånd och därmed finns det en styrelse som leder verksamheten. Efter begäran från medlemmarna kan styrelsen besluta att lokalavdelningar och regionkontor ska inrättas. Högsta beslutande organ är årsstämman. I princip kan vem som helst bli medlem även juridiska personer. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Föreningen driver JAK Medlemsbank. Detta är föreningens sätt att på ett praktiskt sätt visa att det går att driva ett spar- och lånesystem utan räntor. Verksamheten bedrivs utan vinstsyfte (det finns dock tankar på att sträva efter viss vinst, vilket vi kommer att beskriva senare). I föreningen tillämpas direktdemokrati vilket betyder att alla medlemmar talar för sig själva och inte skickar några representanter till årsstämman. Ett problem är dock att endast ett fåtal av föreningens medlemmar är med och styr. Vid det senaste årsmötet kom ca 60-70 personer. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

JAK: s spar- och lånesystem

JAK är en bank som ger lån utan ränta till sina medlemmar. För att få ta ett lån krävs att man först sparar pengar i banken. På dessa inlånade pengar ges inte heller någon ränta. Innestående pengar ger istället sparpoäng. Ju mer pengar och desto längre de står inne ökar sparpoängen. Om man har t ex 1000 kr på sparkontot i en månad har man gjort en sparprestation som motsvara 1000 månads kronor. För dessa får man sparpoäng. Sparprestationen multipliceras med en sparfaktor som varierar beroende på kontotyp. För ett vanligt sparkonto är sparfaktorn 0,7 och då 700 sparpoäng för en sparprestation på 1000 månads kronor.

Försparat ger rätt till ett grundlån. Det går även att få ett tillägglån. Det finns ett fördelningstal som styr hur stort det kan bli. För tillägglånet görs sparprestationen i efterhand, samtidigt som man amorterar lånet. Medlemskap är öppet för privatpersoner, föreningar, organisationer och företag. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

JAK: s bygdebanks

Principen är att folk på bygden sätter in pengar i ett projekt som de tror på. Dessa pengar lånas sedan ut till företaget som då inte själv behöver efterspara. Det är eftersparandet som gör att företagen har svårt att ta vanliga JAK lån eftersom de inte har tillräckligt med likvida medel för det i allmänhet. Spararna får inte heller här någon ränta på sina pengar utan deras enda drivkraft är att de stöttar något som de själva vill ha i sin bygd. Idag finns två uppstartade bygdebanks, företaget Ekokött på Orust och vikingabyn Hornboreby. Ytterligare någon är på gång att startas. Målet är att det ska startas 5 bygdebanks under 2001 inklusive ovan nämnda. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001 och <http://www.jak.se/skaraborg/Rantefrittsamhalle.html.htm>)

Storleken på JAK: s verksamhet

Idag har JAK Medlemsbank ca 20.000 medlemmar. I genomsnitt tillkommer 5 nya medlemmar om dagen men andra lämnar föreningen då de har betalt sina lån. Nyutlåningen uppgår i dag till drygt 100 miljoner SEK/år och den totala lånestocken är 440 miljoner och den totala inlåningen från medlemmarna är 520 miljoner. Idag är det främst hushåll som har lån i JAK och framförallt är det dyra huslån som har ersatts med ett JAK lån. Om man jämför med antalet låntagare samt storleken på in- och utlåning i övriga banks i Sverige har JAK en mycket blygsam storlek. De konventionella bankerna bryr sig inte om JAK eftersom de inte upplever att de utgör något hot. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Spridningen av JAK: s verksamhet och idéer

Existensen av JAK och dess verksamhet sprids främst genom "mun – mot - mun metoden". Mycket av detta arbete sköts av de lokala kretsarna. De anordnar t ex kurser i räntefriekonomi och JAK bankens spar- och lånesystem. Vid medlemsträffarna diskuteras även JAK: s verksamhet och olika föredragshållare engageras. Även via internet sprids information om JAK Medlemsbank. Distanskurser via internet har också prövats men ännu inte fått någon större spridning.

JAK har som mål att växa långsamt för att hålla verksamheten så stabil som möjligt. Ett annat mål är att utöka bankens kapital så att låntagarna i framtiden inte ska behöva betala låneinsats. Detta är ju idag ett krav som JAK har men som inte finns någon motsvarighet till hos övriga banks. För att detta ska vara möjligt krävs att verksamheten går med vinst. Det är dessa pengar som bygger upp kapitalet. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Idag finns inga planer på nya verksamheter, vid sidan om den räntefria banken och bygdebanks, som kan bidra till att föreningens vision uppnås. LETS (en förkortning av "local exchange trading system") har prövats av Skaraborgs lokalkrets men den verksamheten fick läggas ner pga för få medlemmar. Det anses som svårt att genomföra då det skulle

behövas ca 400 medlemmar för att få det att fungera. (B. Johansson, personlig kommunikation, 22 maj, 2001)

Diskussion

Vi har kommit fram till att vår problemformulering kan besvaras med ja, men med viss reservation.

Fördelar med räntefri ekonomi:

- Ekonomin blir baserad på den reella ekonomin.
- Den kortsiktighet som finansekonomin skapar försvårar företagets hänsyn gentemot miljön. Räntans borttagande innebär slutet för finansekonomin kortsiktighet.
- Räntans problem med att vara verktyg medför snedfördelning av resurser vilket leder till att de som är fattiga överutnyttjar sin miljö medan de rika överkonsumerar.

Vad händer om JAK lånen får större spridning?. Kraftfullt motstånd lär uppstå, som JAK: s historia har visat har man motarbetats av myndigheter och storbanker. Anledningen till att JAK kan bedriva sin verksamhet tror vi beror på att de idag inte hotar de etablerade finansieringsinstituten.

En anledning till att JAK: s idéer har fått en begränsad spridning kan också bero på att en teoretisk modell för räntefri ekonomi saknas.

Teoretiskt sett så uppfyller JAK kriterierna för ekologisk hållbar ekonomi, enligt de kriterier vi har ställt upp i denna rapport. Det finns incitament som visar på att de kan bidra till att skapa en hållbar ekonomi, men det finns brister i deras resonemang.

Det som saknas i JAK: s teorier är väldefinierade modeller och tillvägagångssätt när det gäller hur våra naturresurser på en nationell och global nivå skall utnyttjas. Vi tror att detta krävs för att få bukt på dagens överutnyttjande av naturresurser. Avsaknaden av ramverk för icke-monetära värderingsmetoder som t.ex. miljökvalitetsnormer⁵, ekologiska fotavtryck⁶ eller några av de värderingsmetoder som används i livscykelanalyssammanhang gör det svårt att se JAK som en helhetslösning på dagens ohållbara ekonomi. Att fokusera på räntan som den övergripande lösningen på hållbar ekonomi är ett för snävt sätt att se på miljöproblematiken.

---

⁵ Utgår ifrån vad människor och natur tål, kritiska belastningsgränser (critical load, CL). Ett bra exempel på tillämpning av CL är försurning, där olika marker uppvisar olika känslighet för surt nerfall. Ett visst pH kan vara ett gränsvärde och man kan monetärt beräkna vad det kostar att antingen minska utsläppen eller mildra effekterna av dessa.

⁶ Metoden bygger på att effekter av mänsklig aktivitet beskrivs genom att man beräknar vilka ytor som krävs för tillförsel av resurser (mat, vatten, energi) och för hantering av restprodukter (sopor, förorenat vatten). Metoden kan användas på en rad olika typer av verksamheter, exempelvis städer, sjukhus eller fiskodlingar, utgår från vad ekosystemen kan producera och ta emot

JAK Medlemsbank är trots sin brist på ekonomiska teorimodeller och miljömål en organisation som har tilltalande värderingar för oss som vill se att vårt samhälle går mot ett ekologiskt hållbart ekonomisystem.

- De förstår att man inte kan mäta alla naturresurser i monetära termer.
- De inser att vi måste ha en ekonomisk tillväxt som är anpassad till de naturgivna förutsättningar i våra ekosystem.
- De ser de globala problem som finns i form av den skuldbörda (läs ränteskuld) som den fattiga delen av världen har till den industrialiserade världen.

Man kan konstatera att JAK:s värderingar är ett bidrag till debatten om ekologisk hållbar ekonomi, problemet blir att lägga in dessa värderingar i den vetenskapliga forskningen inom den ekonomiska disciplinen eftersom de av naturliga skäl (små ekonomiska resurser) inte har möjlighet att bedriva forskning kring de värderingar som de står för. De hänvisar istället till David Kortens och Kenneth Hermele.

Vi har kommit fram till att JAK Medlemsbank har värderingar som är nödvändiga för att uppnå ekologisk hållbarhet. Vi anser dock att det kan vara problem med att få en större spridning av den räntefria ekonomi de förespråkar. Erfarenheter och teoretiska modeller saknas för hur det skulle fungera i en större skala, som vore kännbar för den svenska ekonomin. Det är också en öppen fråga vad som skulle hända om dagens ekonomiska system hotades, vilka motkrafter skulle då vakna?

Det skulle vara intressant att vid fortsatt forskning söka svar på följande frågor:

- Hur fungerar en räntefriekonomi i större skala, t ex den i muslimska länder där Islam förbjuder att man använder räntor.?
- Ytterligare studera vad som händer med nuvarande ekonomiska system om de räntefria lånen ökar avsevärt i omfattning?
- Är det nödvändigt med en helt räntefri ekonomi för att uppnå JAK:s mål eller räcker det med låga och stabila räntor i en social ekonomi?
- Vilket är viktigast att få lokala ekonomier eller en helt räntefri ekonomi för att gynna bygdens miljö och dess utveckling? Detta skulle kunna göras genom att undersöka låneverksamhet vid de fristående sparbanker (t ex i Arvika och Alingsås) som finns i Sverige idag och hur deras verksamhet påverkar bygden där de verkar.

Referenser

- Brown, L.R. & Flavin, C. (1999). En ny ekonomi för ett nytt århundrade. I B. Cedrenius (Red.), *Tillståndet i världen 99* (s. 15) Stockholm: Worldwatch Institute Norden, ISBN 91-620-1193-6.
- Brännlund, R. & Kriström, B. (1998). *Miljöekonomi*. Lund: studentlitteratur, ISBN 91-44-00474-5.
- Korten, D. C. (1996). *När företagen styr världen*. Göteborg, ISL Förlag AB, ISBN 91-7698-059-6.
- Mustajärvi P. (1993). *JAK- ett alternativ till banken*, examensarbete i företagsekonomi, högskolan i Skövde.
- Naturvårdsverket. (1997). *Ekonomisk värdering av miljön*, Naturvårdsverket förlag, ISBN 91-620-4827-9.
- Ottosson, M. (2001). Du sköna nya ekonomi. I Å. & M. Ottosson (Red.), *Naturliga rättigheter* (s. 30). Värnamo: Svenska Naturskyddsföreningen, ISBN 91-558-2001-8.
- Rankila A. & Bouvin C. (1992). *JAK- ett räntefritt samhälle verklighet eller utopi?* Högskolan i Sundsvall/Härnösand
- Svensson, A-M. (1998). *Kan ekonomin vara uthållig och rättvis?* (Studiehäfte, JAK)
- Söderbaum, P. (1993). *Ekologisk ekonomi – Miljö och utveckling i ny belysning*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-37881-5.
- Södersten, B. (2000). *Marknad och politik*, SNS Förlag, ISBN 91-7150-790-6
- Sörlin, S. et. al. (1997) *Humanekologi – Naturens resurser och människans försörjning*, Stockholm, Carlssons Bokförlag ISBN 91-7798-642-3.
- Sörlin, S. (1999). Ekologisk hållbarhet – vad är det egentligen? *Sveriges Natur*, 5, [WWW dokument]. URL <http://sverigesnatur.snf.se/Tidskrift/Miljopolitik/1999/05/a02/artikler.htm>
- Vattenfall. (1998). *Malva - Miljöekonomi och ekologisk ekonomi - en genomgång av värderingsmetoder*.

Bilagor

Bilaga 1 - Miljöekonomi

Miljöekonomi är en gren av nationalekonomi och bygger på resursfördelningsteori, mikroekonomi. Denna teori behandlar de "små" enheterna i ekonomin, dvs. hushåll och företag, samt samspelet dem emellan (Brännlund 1998, s.9).

Miljöekonomen menar att brist på väldefinierade äganderätter, externa effekter och ofullständig information ger upphov till marknadsmisslyckanden. Enligt detta synsätt är det inte tillväxt i sig som är upphovet till miljöproblem, utan att befintliga priser många gånger ger felaktiga signaler, inte minst när det gäller utnyttjande av (miljö) varor och tjänster som idag saknar ett pris. Negativa externa effekter leder till att allt för mycket produceras eller konsumeras av det som är upphovet till den externa effekten. Om fabriken utsläpp av förorenat vatten är gratis och samtidigt har en negativ inverkan på fiskemöjligheterna i ett område kommer utsläppen att överstiga vad som är bra från samhällets sida. Om utsläpp till vatten saknar pris ger detta signalen att vattenkvaliteten inte är en knapp resurs. En viktig uppgift blir därmed att utforma en politik som ger de korrekta signalerna (Brännlund 1998, s. 24).

Bilaga 2 – Intervjuguide

Hur definierar JAK begreppet ekologisk hållbarhet?

Hur definierar JAK vad ett uthålligt samhälle är?

Finns ex på när räntefria lån bidragit till en ökad ekologisk hållbarhet?

Framtidsplaner, hur tänker man sig den fortsatta utvecklingen?

Vad har åstadkommits sedan JAK grundades (avseende en omställning till ekologisk hållbart samhälle)?

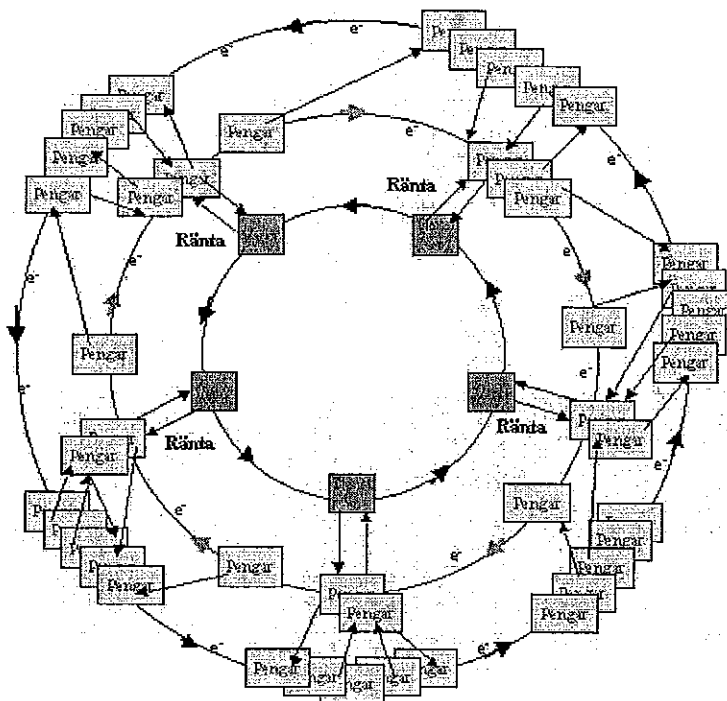
Hur ser kopplingen mellan räntefria lån och ekologisk hållbarhet ut?

Hur ska det skapas incitament för teknisk utveckling i ert ekonomiska system?

Vilka modeller/metoder använder ni för att se hur man kan utnyttja miljöresurser "optimalt" och samhällsekonomiskt effektivt?

Bilaga 3 – Kortens pengaflöde

När väl datorerna blivit vanliga var nästa steg ganska självklart - att eliminera papperet och lagra siffrorna i datorer. Även om mynt och sedlar fortsätter att vara i omlopp sker allt fler av världens penningtransaktioner i form av elektronisk överföring mellan datorer. Pengar har blivit i det närmaste en abstraktion. Och skapandet av pengar har skilts från skapandet av värde.

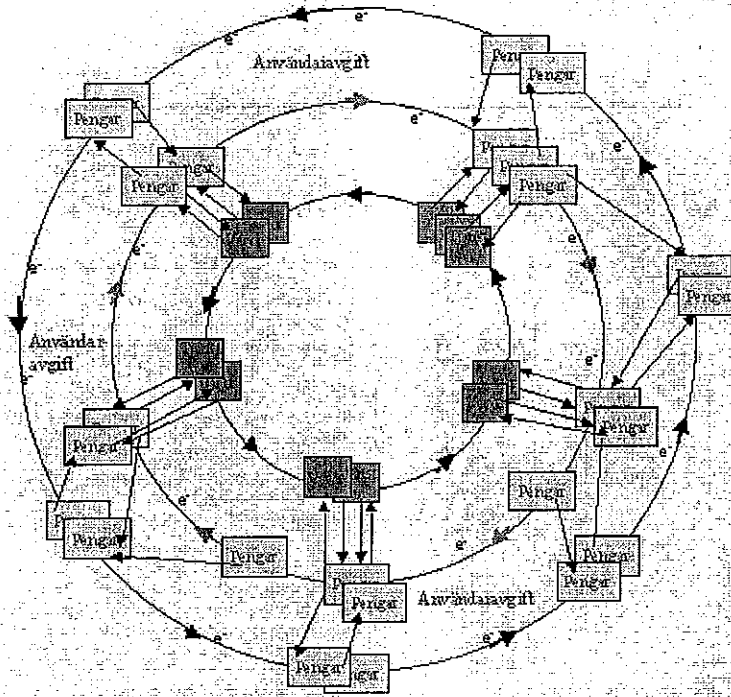
Följden har blivit att finansmarknaderna, de två yttre ringarna i figuren, i hög grad har övergivit produktiva investeringar. Finanssystemet fungerar alltmer som en värld för sig i så stor utsträckning att den totalt överskuggar den produktiva sektorn.

Idag har gjorts beräkningar på att ca 85-95% av pengarna som är i omlopp är i den rena finansekonomin. Ingen vet exakt, men bara på den internationella valutamarknaden byter 70-90 tusen miljarder kr ($7 \cdot 10^{12}$) ägare varje dag.

Större delen av dessa pengar går till mycket kortsiktiga spekulativa investeringar och dessa pengar saknar koppling till varje form av verkligt värde. Ändå bygger penningmarknadens aktörer sitt rykte och sina karriärer på att få pengarna växa snabbare än de gällande räntorna. Denna tillväxt beror på systemets förmåga att i det oändliga öka mängden pengar i omlopp i den finansiella ekonomin oberoende av produktion av verkliga varor och tjänster. (Texten på dessa sidor är utdrag ur David Kortens bok När företagen styr världen 1996)

Källa: JAK

Bilaga 4 – Gesells pengaflöde

Det är i sig ingen nackdel att en stor mängd pengar cirkulerar i ekonomin. Men om pengarna cirkulerade mer i den produktiva sektorn och om **inte räntor tas ut** vid överföringen av pengar från den finansiella sektorn kommer en helt annan situation att uppstå. Man skulle då kunna ta ut en "negativ ränta" (användaravgift) vid varje ekonomisk transaktion som föreslagits av bl a Silvio Gesell 1916 när han formulerade sin idé om en "naturlig ekonomisk ordning" och Bernard Lietaer, författare till boken *The Future of Money* 1999. Där han skriver att den räntebaserade ekonomins ständiga brist på pengar tvingar till en ständig ekonomisk expansion. En "negativ ränta" eller användaravgift skulle därmed göra långsiktigt ekologiskt tänkande mer lönsamt.

Sådana försök med räntefria pengar har förekommit, det mest framgångsrika försöket företogs i Wörgl i Österrike på 1930 talet. Läs Margrit Kennedys bok *Pengar utan ränta och inflation* kapitel II "De första experimenten med räntefria pengar."

Källa: JAK

Bilaga 5 – Ideologiskt program

JAK: s ÖVERGRIPANDE VISION är ett socialt rättvist och ekologiskt uthålligt samhälle.

JAK: s lokala idéutveckling är en viktig del i den folkrörelse som vill förändra villkoren i ekonomin.

JAK: s målsättning är att främja ekonomisk frigörelse:

- Att människor ska kunna ha kontroll över sitt eget liv, ej bli ekonomiskt exploaterade, utan kunna få låna, återbetala och bli skuldfria.
- Att samhällets ökande skuldbörda ska minska, med minskad makt åt de finansiella marknadsaktörerna.
- Att ren natur och biologisk mångfald ska bevaras genom att kravet på ständig ekonomisk tillväxt upphör, vilket endast är möjligt om förräntningskravet på finansiellt kapital slopas.

JAK: s policy är en rättvis ekonomisk samverkan mellan medlemmar. Den kooperativa JAK Medlemsbank är öppen för alla; individer, organisationer och företag. Medlemmarna äger gemensamt och har genom årsstämman möjlighet att påverka Medlemsbanken. JAK är partipolitiskt och religiöst obunden och strävar efter att fördjupa demokratin i den egna föreningen.

JAK arbetar med idéutveckling och folkbildning genom:

- Att upplysa om vilka effekter räntan leder till för människa och miljö.
- Att medvetandegöra värderingar och förenklade modeller och dogmer på ekonomins område.
- Att ifrågasätta dagens ekonomiska spelregler, där förmögenheter växer genom passivt ägande och fattigdom och miljöförstöring breder ut sig.
- Att öppet granska nya idéer.

JAK Medlemsbank visar att det går att driva finansieringsverksamhet utan ränta, med samarbete som grund istället för konkurrens.